

Uhifadhi wa Utamaduni Kupitia Mikakati ya Tafsiri: Mifano ya Riwaya za Kaburi bila Msalaba na Bwana Myombekere na Bibi Bugonoka Ntulanalwo na Bulhawali

Georginah Nyatichi¹, Mosol Kandagor¹ na Nathan Ogechi²

¹Chuo Kikuu cha Moi

²Chuo Kikuu cha Kisii

Ikisiri

Maendeleo katika tasnia ya tafsiri katika miaka ya awali, yalibadilisha mtazamo kuhusu dhana ya tafsiri na kutambua upana na mabadiliko yake. Kupanuka kwa taaluma ya tafsiri kumefanya mchakato wa tafsiri kujiegemeza zaidi kwa vipengele vya kitamaduni kuliko vipengele vya kiisimu. Katika mchakato wa tafsiri, maamuzi kuhusiana na uteuzi wa mbinu na mikakati ya kutafsiri yanaweza kushawishiwa na majukumu yanayokusudiwa kutekelezwa na tafsiri husika. Makala haya yanakusudia kueleza jinsi utamaduni wa kiafrika unadumishwa na kuhifadhiwa kupitia mikakati ya tafsiri katika matini teule za fasihi. Makala iljikita katika uchanganuzi wa tafsiri ya *Kaburi Bila Msalaba* (MC1) na *Bwana Myombekere na Bibi Bugonoka Ntulanalwo na Bulhawali* (MC2). Makala haya yalipania kutoa maelezo jinsi tafsiri ya riwaya za Kareithi na Kitereza ambazo ni hazina ya hifadhi ya utamaduni wa kijadi ya maisha ya kiafrika inavyochangia na kuendeleza uhifadhi wa utamaduni kutoka lugha moja hadi nyingine kupitia mikakati ya tafsiri. Data za makala haya zilikusanywa kwa kusoma na kuchambua matini chanzi *Kaburi Bila Msalaba na Bwana Myombekere na Bibi Bugonoka Ntulanalwo na Bulhawali* na matini lengwa, *Unmarked Grave* na *Mr. Myombekere and His Wife Bugonoka, Their son Ntulanalwo and Daughter Bulihwali*. Makala haya yalilenga kuangazia vipengele vya kitamaduni vilivyohawilishwa kutoka utamaduni chanzi na kuingizwa kwa utamaduni lengwa kwa kutumia mikakati maalum na jinsi vipengele hivi vilivyochangia uhifadhi wa utamaduni katika jamii mahususi. Mkabala wa kitaamuli ulitumika katika uwasilishaji wa data. Matokeo yalidhihirisha kwamba vipengele vya kitamaduni vimehawilishwa kutoka lugha moja kwenda nyingine kwa kutumia mikakati ya tafsiri. Hivyo basi, uhifadhi wa utamaduni katika matini teule umefanikishwa kupitia mikakati ya tafsiri.

Maneno Muhimu: *Utamaduni, Tafsiri, Tasnia, Afrika*

Utangulizi

Kupanuka kwa taaluma ya tafsiri kumefanya mchakato wa tafsiri kujiegemeza zaidi kwa vipengele vya kitamaduni kuliko vipengele vya kiisimu. Katika mchakato wa tafsiri, maamuzi kuhusiana na uteuzi wa mbinu na mikakati ya kutafsiri yanaweza kushawishiwa na majukumu yanayokusudiwa kutekelezwa na tafsiri husika. Hali hii ni dhahiri tunapochunguza uamili wa tafsiri kama njia ya kuhifadhi utamaduni wa jamii husika. Wataalamu na wasomi mbalimbali wameandika na kutafiti mengi kuhusu mikakati ya tafsiri katika mchakato wa kutafsiri matini za fasihi. Kulingana na Pjuastuti (2004) anasema mikakati ya tafsiri ni njia au taratibu anazotumia mtafsiri katika kutafsiri maneno, vishazi na sentensi kutoka lugha chanzi kwenda lugha lengwa. Ufafanuzi huu umejikita tu katika kuhawilisha ujumbe kutoka lugha moja hadi nyingine na wala si vipengele vya kitamaduni.

Newmark (2003) akitumia jina la taratibu za tafsiri, anaeleza kwamba taratibu za tafsiri ni mchakato wa kuhamisha sentensi na vipashio vingine vidogo kutoka lugha chanzi kwenda kwa lugha lengwa. Anatumia dhana ya 'taratibu' kwa maana ya mikakati na kutoa mifano ifuatayo; utumiaji wa visawe vya kitamaduni, matumizi ya visawe vya kiuamilifu, tafsiri ya dhana, tafsiri ya kiutohozi, uhamishaji, unukuzi, upunguzaji na upanuzi. Kuhusu mbinu gani, mikakati ipi mwafaka Mwansoko na wenzake (2015) wanakubaliana kuwa tafsiri ya kisemantiki na tafsiri ya kimawasiliano ndizo mbinu zinazofanikisha tafsiri za matini nyingi. Molina na Albir (2002) wanaeleza kwamba mikakati ni taratibu (kwa kujua au kutojua, ya kusemwa au ya ishara) inayotumiwa na mtafsiri kutatua matatizo

yanayotokea anaposhughulika na mchakato wa tafsiri akiwa na lengo mahususi. Mikakati hii inaweza kuwa seti zilizopangwa kwa uangalifu mkuu na mtafsiri kwa ajili ya kuhawilisha ujumbe kutoka lugha moja hadi nyingine.

Mikakati ya tafsiri ni namna ya kufikia suluhu ya changamoto katika tafsiri (Fernandez 2012). Tafsiri ya vipengele vya kitamaduni ni jambo linalowasumbua watafsiri kwa matini zozote zile. Miongoni mwa changamoto wanazokumbana nazo ni ile miktadha ya kitamaduni ambayo inapatikana kwa MC lakini inakuwa vigumu kuihawilisha kwa ML. Hali hii hutokea hivi kwa sababu dhana hii haijulikani kwa hadhira lengwa au hamna kisawe mwafaka cha kukamilisha maana kwa hadhira lengwa. Kulingana na Nida (1964) tofauti za kitamaduni huzua changamoto zaidi katika mchakato wa tafsiri kuliko tofauti za mifumo ya lugha. Tofauti hizi za kitamaduni humshurutisha mtafsiri kuibuka na mikakati maalum ya tafsiri. Firoozkoohi (2010) anasema kuwa mtafsiri wa kazi ya fasihi anahitaji kusuluhisha mvutano baina ya usahihi na uzuri wa kazi tafsiri kwa kulinganisha mtindo wa kibinafsi wa lugha ya mwandishi wa LC na matumizi ya kawaida ya vipengele husika vya lugha katika LL. Dhana ya mikakati inaashiria kutoa suluhu hasa kwa vipengele vinavyofungamana na utamaduni wa jamii husika.

Aidha, Wafula (2007) anasema kwamba uteuzi wa mikakati hutegemea matini, lengo la tafsiri na hadhira lengwa. Uteuzi wa mikakati ya tafsiri kwa mujibu wa kaida za tafsiri, hufanyika kabla ya kuanza zoezi la tafsiri. Mtafsiri ni sharti afanye maamuzi ni mikakati ipi itakuwa mwafaka kwa kazi yake. Uteuzi wa mikakati mwafaka katika mchakato wa tafsiri ni suala muhimu katika mchakato wa tafsiri hasa katika vipengele vya kitamaduni. Baada ya mtafsiri kuamua mwelekeo au lengo la kutafsiri matini, basi huwa anachukua hatua nyingine ya kuchagua mikakati ya tafsiri itakayofanikisha shughuli nzima ya tafsiri.

Baker (1992) anaeleza mikakati ya kutafsiri kama mbinu inayotumika kutafsiri kutokana na sababu kuwa lugha mbili tofauti hukosa visawe vyenye kuleta ulinganifu katika tafsiri. Ili kukabiliana na changamoto hii, Baker anapendekeza mikakati ifuatayo wakati wa mchakato wa tafsiri.

- i) Kutafsiri kwa kutumia maneno yenye maana jumuishi. Badala ya kutumia neno ‘chamcha’ mtafsiri anaweza kutumia ‘chakula’ kwa kuwa ni neno jumulishi wala halibainishi wakati maalum wa kula chakula hicho.
- ii) Kutafsiri kwa kutumia neno lisilo na dhana jumuishi (bila maelezo mengi). Iwapo mtafsiri angependa kutoa maelezo kuhusu dhana fulani basi maelezo yawekwe kwenye tanbihi.
- iii) Kutafsiri kwa kutumia vibadala vya kitamaduni. Mtafsiri anatumia neno lingine katika utamaduni pokezi lenye athari sawa anapokosa neno linalofaa kutafsiri dhana fulani katika utamaduni asilia.
- iv) Kutafsiri kwa kukopesha maneno, ambapo neno linaporudiwa rudiwa, maelezo yake hutolewa kisha mtafsiri atakuwa na uhuru wa kulirudia rudia neno hilo kwa kuwa tayari linaeleweka kwa hadhira pokezi.
- v) Kutafsiri kwa kutumia fasiri ya neno linalohusiana kimaana.
- vi) Kutafsiri kwa kutoa fasili; kwa kutumia maneno yasiyohusiana. Kutafsiri kwa kuacha maneno au sehemu ya matini asilia iwapo kile kinachofafanuliwa si muhimu sana kwa ujenzi wa matini au labda kuchosha msomaji kutokana na maelezo mengi basi mtafsiri anaweza kupuuza maneno au maelezo na kufupisha sehemu hiyo.
- vii) Kutafsiri kwa kutumia kielelezo. Kielelezo ni muhimu iwapo neno limekosa kisawe mwafaka katika hadhira lengwa.

Kwa ujumla, mikakati ya tafsiri ni njia, mbinu, taratibu zinazotumiwa na watafsiri ili kukabiliana na changamoto za kutafsiri matini kutoka LC hadi LL. Guerra (2012) alidai kuwa matatizo na changamoto za kutafsiri ni nyingi ila tu mtafsiri anapotumia mikakati mbalimbali humwezesha kukabiliana nazo.

Mkabala wa Kinadharia

Uchambuzi wa data za makala haya, umetumia nadharia ya *Skopos* iliyoasisiwa na Hans J. Vemeer katika miaka ya 1970 kule Ujerumani. Msingi wa nadharia ya *Skopos* ni kuiona tafsiri kama utekelezaji wa vitendo kwa kuzingatia matini asilia. Nadharia ya *Skopos* huchukulia shughuli ya kutafsiri kama kitendo kilicho na malengo. Kabla mtafsiri hajaanza shughuli nzima ya tafsiri ni sharti aelewe lengo la tafsiri yake. Kitendo hicho kinafaa kumlenga mpokeaji katika utamaduni na mazingira ya msomaji. Wataalamu wa nadharia hii walisisitiza kuwa, muktadha unaozunguka tafsiri hauwezi kupuuzwa bali huzingatiwa katika tafsiri. Muktadha hushirikisha vipengele mbalimbali vya kitamaduni. Mihimili ya nadharia hii iliongoza mijadala katika kuhakiki na kufafanua masuala ya mikakati iliyotumika katika tafsiri kama njia ya kuhifadhi utamaduni.

Methodolojia ya Uchanganuzi

Makala haya yametokana na data za utafiti zilizokusanywa kutoka maktabani kwa kutumia mbinu ya usomaji. Makala ililenga kuangazia mikakati ya tafsiri iliyotumika kuhawilisha vipengele vya kitamaduni kutoka utamaduni chanzi na kuingizwa katika utamaduni lengwa katika matini teule (MC1 na MC2). Mikakati iliyohawilisha vielelezo vya utamaduni iliteuliwa kama sampuli kutoka matini chanzi na matini lengwa. Mikakati hiyo ilipangwa katika kategoria nne: ufafanuzi au upanuzi maana, ujumuishaji wa dhana, uhawilishaji na muungano wa mbinu za tafsiri. Data hii ilipangwa sambamba ili kueleweka kwa urahisi kwa lengo la kubaini kuwa, taaluma ya tafsiri ni mchakato wa kuhifadhi utamaduni kupitia mikakati ya tafsiri.

Uhifadhi wa Utamaduni kupitia Mikakati ya Tafsiri

Makala haya yamebaini kuchunguza mikakati iliyotumika kutafsiri matini teule kama njia ya kuhifadhi utamaduni kupitia kwa mchakato wa tafsiri. Ingawa mikakati mingi imebainishwa hapo juu, makala haya yaliiazimia kutumia mikakati minne kwa lengo la kudumisha na kuhifadhi vipengele vya kitamaduni katika HP. Mikakati mingi ilijidhihirisha kutumika zaidi katika MC2 kuliko MC1. Jewali lifuatalo limetoa mikakati hiyo.

Jedwali 1: Mikakati ya Kutafsiri kama Njia ya Kuhifadhi Utamaduni

Mikakati ya kutafsiri	MC1	MC2
a) Ufafanuzi au upanuzi maana	10	150
b) Ujumuishaji wa dhana	0	12
c) Uhawilishaji	6	18
d) Muungano wa mbinu za tafsiri	0	14

Jedwali 1 limetoa mikakati ya kutafsiri ilivyotumiwa na wasanii wa MC1 na MC2 kama mbinu za kuhifadhi utamaduni kupitia mchakato wa tafsiri. Kulingana na jedwali hili mikakati wa upanuzi maana umetumiwa zaidi kuliko mikakati mingine mitatu. Mbinu hii hupendelewa na watafsiri wengi wakati hakuna kisawe cha utamaduni katika utamaduni mwingine na pia huwa mwafaka wakati mtafsiri amebainisha lengo lake la tafsiri. Iwapo lengo ni kuhifadhi na kudumisha vipengele vya kitamaduni basi mikakati huu huwa mwafaka. Mikakati hii imefafanuliwa huku mifano yao ikitolewa kutoka matini teule.

Ufafanuzi au Upanuzi Maana

Mkakati huu huhakikisha istilahi au dhana inatafsiriwa kwa kutumia ufafanuzi wa umbo au uamilifu wake. Ufafanuzi maana ni kitendo cha kueleza kitu au jambo waziwazi kwa muundo wa maelezo mafupi ili kuiwezesha hadhira husika kuelewa kwa urahisi jambo linalozungumziwa. Kwa hivyo, mikakati huu unaweza kuchukuliwa kama njia ya kufafanua dhana kwa kuitolea maelezo ili ipate kueleweka zaidi kwa hadhira pokezi. Mtafsiri hutafsiri neno bila kutumia kisawe bali hutumia maelezo katika mabano au katika tanbihi. Ordudari (2007) anasema kwamba mikakati wa kutumia tanbihi huipa HP nafasi nzuri ya kuelewa matini tafsiri kama ilivyokusudiwa na mwandishi wa matini chanzi. Lengo la ufafanuzi maana ni kueleza maana ya dhana katika MC kuliko kuitafsiri. Hali hii huwa mwafaka wakati hakuna kisawe kitakachofidia maana katika matini tafsiri. Upanuzi maana husaidia kujiepusha na kupotosha maana au tafsiri pungufu. Aidha, mikakati huu umesaidia kukabiliana na tatizo ambapo

hakuna visawe kwa vipengele vya kitamaduni. Mkakati huu wa upanuzi maana utaziba pengo la tofauti za kitamaduni baina ya lugha mbili na utasaidia kusambaza utamaduni kutoka lugha moja hadi nyingine.

Kwa mujibu wa Pembe (2010) dhana ya upanuzi maana katika mchakato wa tafsiri baina ya lugha mbili au zaidi hauepukiki. Hali hii hutokea kwa sababu ya tofauti kisarufi, kitamaduni, kimazingira na historia ya lugha husika. Kusudi kubwa la upanuzi maana katika tafsiri ni kuleta ushikamani wa maana katika matini chanzi na matini tafsiri. Maneno au ufafanuzi unaoingizwa haufai kuwa tofauti kabisa kidhana na habari asilia. Aidha, Chang (2012) anasema kuwa upanuzi maana ni mojawapo wa mbinu inayotakiwa kutumiwa na mtafsiri pale ambapo kuna uhitaji wa kuelezea jambo fulani. Mojawapo wa sababu za upanuzi maana ni kwamba kila lugha huwa na sarufi na tamaduni zake. Kwa hivyo, kuna uwezekano mkubwa kwamba jambo fulani haliwezi kueleweka vyema baada ya kutafsiriwa bila ya kuongeza maneno ya ziada ya kulifafanua ili lieleweke vyema na HP. Watafsiri wa MC1 na MC2 wametumia mkakati huu ili kuafiki lengo la kuhifadhi utamaduni katika matini husika. Ifuatayo ni mifano kutoka MC2 na tafsiri yake.

Mf 1.

*...baba yake akamjibu, wacha mwanangu, kwetu usiku wa leo karibu tumekesha tukinywa pombe ya **mpahe** (ndizi). (uk.4)*

*...to which her father responded, what indeed my child! We were drinking **banana beer** almost the whole night. (pg.7)*

Katika utamaduni wa Kikerewe kulikuwa na unywaji wa pombe ya kiasili iliyotengenezwa kutoka kwa ndizi. Babake Bugonoka anamjulisha Myombekere kuwa wameshinda usiku wote kunywa pombe ya ndizi na ndio maana alihitaji kunywa maji ili kukata kiu yake. Dhana ya **mpahe** imetolewa ufafanuzi katika mabano na ilipotafsiriwa ilipata ufafanuzi kuwa si pombe nyingine bali ni ile itengenezwayo kutoka kwa ndizi. Kipengele hiki cha kitamaduni kimefafanuliwa ili HP ipate maana iliyokusudiwa katika MC.

Mf 2.

*...katika chungu kile palikuwamo kitoweo kiitwacho **obusanzage** (yaani nyama iliyokaushwa kisha ikapondwa sana kwa jiwe la kusagia mtama, ikawa laini. (uk.7)*

*...on which to serve the relish, which was **minced meat seasoned the Kikerewe way.** (pg.9)*

Utamaduni wa Kikerewe umejidhihirisha kwa uwazi kupitia vyakula vyao na vifaa vinavyotumika katika maandalizi ya vyakula hivi. **Obusanzage** ni aina ya nyama iliyotumiwa katika mazingira ya Kikerewe ndio maana mwandishi amatoa maelezo yake kwa mabano ili kumsaidia msomaji wa utamaduni mwingine. Hii nyama ingetayarishwa kwa njia ya kipekee kwa wakazi wake ndio maana mtafsiri ametoa maelezo kuwa iliyotayarishwa kwa njia ya Kikerewe. Njia ya Kikerewe ni gani? Ikaushwe, ipondwe kwa jiwe la kusiagia mtama ili iwe laini. Mkakati huu wa ufafanuzi maana umehawilisha maandalizi haya hadi utamaduni mwingine.

Mf 3.

*...Bugonoka akaja amefuatana na mama yake, wakafikia kukaa katika kivuli cha **kitara** (yaani kikapu cha kuweka mawe, mtama mwekundu, ulezi, mahindi n.k). (uk.7)*

*...she came accompanied by her mother and the two of them sat down under the **shade of a grain.** (pg.9)*

Si kawaida ya Wakerewe kuketi kwa nyumba na kufanya mazungumzo yao pale. Mara nyingi wangeketi chini ya mti au kama siku hii waliketi katika kivuli cha **kitara**. Kupitia kwa ufafanuzi wa uamilifu wa **kitara** mtafsiri alipata maana asilia naye akalitafsiri kutokana na maelezo yaliyotolewa katika mabano. Ufafanuzi maana huwezesha HP kuelewa mazingira ya hadhira chanzi na vifaa vyao vya kazi. Utamaduni huu wa Kierewe umehifidhiwa kupitia mchakato wa tafsiri.

Mf 4

*... yalipokwisha hayo, wakamwambia Bugonoka na kumhimiza “Ingia ndani upesi, **ukatoe pembe lako la mzimu na ungo wako**, twende zetu tusifike usiku.” (uk.8)*

*That settled, Bugonoka’s parents told her, “Go into the house and take out your **tiny tray without** loss of time, so that we can be on our way back home, for we don’t want to travel in the night.” (pg.10)*

Ndoa ya Myombekere na Bugonoka ilipoingia doa wazazi wake walienda kwake kumchukua. Kawaida ya Wakerewe msichana anapooolewa hupewa **pembe na mzimu wa ungo** kama njia ya kubariki kizazi chake. Sasa Bugonoka anapochukuliwa wazazi wanamuagiza avichukue vifaa hivi aende navyo. Dondoo hili halijamdokezea msomaji ufafanuzi huu lakini katika tanbihi maelezo haya yametolewa kwa uwazi ili HP waelewe umuhimu wa vifaa hivi katika jamii husika.

Mf 5.

*...hasa kabisa mawazo hayo yalimjia wakati aliposhika **echachi** (ngozi ya ng'ombe ya kulalia). (uk.11)*

*....he was tormented by thoughts throughout the night thoughts which had started when he took his **cow skin bed**. (pg.18)*

Mchakato wa tafsiri kupitia mkakati wa ufafanuzi na upanuzi maana utakuwa umehawilisha kipengele hiki cha **echachi** kutoka Ukerewe hadi kule Magharibi watakapopata nafasi ya kusoma riwaya ya Kitereza. Watashangaa ni vipi ngozi ya ng'ombe itatumika kulalia lakini watajua na kuanza kuthamini utamaduni wa watu wengine ulimwenguni.

Mf 6.

*palikuwapo nyumba nyingine hivi iitwayo **ndaro** (yaani nyumba ya kijana asiyeoa bado) ya ndugu mdogo wa Bugonoka, jina lake Lweganwa. Lweganwa alikuwa hayuko; alikuwa amekwenda safari ya mbali pamoja na **abanyaga** (wawindaji wa viboko). Uk.13)*

*...in Namwero's home there was, besides his own house, another house of sorts, **the bachelors hut** of Bugonoka's brother Lweganwa, who was **hippopotamus hunters**. (pg.14)*

Kutokana na upanuzi maana ya ndaro na abanyaga HP imeweza kuelewa kwa uwazi maana ya msamiati huu. Msamiati huu haupatikani kwingine isipokuwa kule Ukerewe mahali kuna uwindaji wa viboko na nyumba ya mtu ambaye bado hajaoa nyumba yake huwa kando na wazazi. Utamaduni huu umesambazwa kutokana na mkakati huu wa upanuzi maana kutoka jamii moja hadi nyingine.

Mf 7.

*...baada ya kula Myombekere alimwambia Nkwesi ampe **ekilangi** (tumbaku iliyotiwa katika kibuyu. (uk.71)*

*...after that he asked Nkwesi for some **ekilangi tobacco** and it was brought and given to him. (pg.101)*

Mf 8.

*...toa nje buyu hilo, tulimimine katika **engunda** (kibuyu kidogo). (uk.85)*

*...bring that big calabash of beer outside; I want to put some of the beer in this **engunda**. (pg.121)*

Mf 9.

*...Bugonoka akaleta **ekitwaro** (yaani chombo cha maganda ya magome cha kuwekea ngozi ya kuvaa)*

*..Bugonoka fetched their **ekitwaro** and took out both her clothes.(pg. 123)*

Mf 10.

*...mama yake akamletea **enku** na mafuta ya samli, akajipaka. (uk.98)*

*....her mother then brought her daughter **enku** and she anointed herself. (pg.135)*

Kulingana na madondoo haya bila upanuzi maana habari hii haingeeleweka na hadhira pokezi. Ufafanuzi huu umeweka dhana hizi kwa uwazi na japo hazipatikani katika mazingira yao hadhira inaweza kuwazia zinamaanisha nini. **Ekilangi** ni aina ya tumbaku iliyotiwa katika kibuyu inayochanganywa pamoja na maji na magadi inayotiwa puani. Wakerewe wanaume walikuwa wanatumia tumbaku hii wakati wa starehe na mapumziko baada ya kazi zao. Aidha, **engunda** ni kibuyu kidogo chenye mdomo mrefu cha kuweka pombe ya ndizi mtu huweza kusafiri nacho. Myombekere alikuwa anataka kutia pombe kwa **engunda** ili waweze kusafiri nayo hadi kwa wakwe zake. Bila maelezo haya katika mabano na mengine katika tanbihi bila shaka dhana hizi hazingeeleweka na HP. Mkakati huu umekuwa wa manufaa kwa kuhawilisha vipengele vya kitamaduni kutoka LC hadi kwa LL. Uhifadhi wa utamaduni umewezeshwa kupitia mbinu hii ya upanuzi maana.

Mf 11.

*...mama yake akamletea **enku** na mafuta ya samli, akajipaka. (uk.98)*

*....her mother then brought her daughter **enku** and she anointed herself. (pg.135)*

Bugonoka anapojiandaa kuenda kwake na mumewe Myombekere mamake alimtayarisha kwa kumletea vifaa muhimu kama **enku** aina ya ngozi ya ngombe iliyovaliwa kama nguo ya wanawake. Mtafsiri amehawilisha dhana hii jinsi ilivyo na kuitolea maelezo baadaye. Inawezekana hii ndiyo tafsiri mwafaka hasa inapozingatiwa kwamba mazingira na miktadha mipya ya matumizi yake ni tofauti.

Sherehe za mziki na vyombo vya mziki huwa na upekee wake kutoka jamii moja hadi nyingine. Upekee huu huambatana na shughuli za binadamu. Wasanii wanapoandika kazi zao hawakosi kushirikisha sherehe za mziki katika kazi zao za ubunifu. Mara nyingi wasanii hudhihirisha uhalisia huu kupitia kazi zao bunilizi. Katika riwaya ya **Bwana Myombekere na Bibi Bugonoka Ntulanalwo na Bulihwali** uhalisia huu wa miziki na vyombo vya miziki umejidhihirisha kwa uwazi.

Mf 12.

*...mpe pombe nyingi ili aendele kutuchezea **enanga** kwa kuwa tunataka kucheza. (uk.107)*

*...give him more beer, so that he can keep on playing **enanga**; we want to dance. (pg.150.)*

Myombekere alipomfikisha Bugonoka kwake ilikuwa ni sherehe ya kufana na kufurahikiwa na kila mtu. Wanakijiji walikuja kwa wingi ili kumkaribisha Bugonoka kwake ndiposa wanataka **enanga** ipigwe ili wacheze. **Enanga** ni aina ya zeze yenye umbo la kintumbwi, huwa na kamba saba na huchezwa na Wakerewe wakati wa sherehe. Katika harakati ya kuhawilisha chombo hiki ya mziki mtafsiri ni sharti atafute mkakati mwafaka ili wakati anatafsiri maana ieleweke kwa hadhira lengwa. La sivyo ujumbe wake utapotoka. Mkakati huu wa upanuzi maana ni mwafaka kwa sababu **enanga** limehawilishwa jinsi lilivyo lakini ufafanuzi zaidi umetolewa katika tanbihi. Maelezo haya huwezesha mawasiliano na husaidia kuhifadhi utamaduni wa LC. Katika riwaya hii ya kitereza lengo lake la kuandika likiwa ni kuhifadhi utamaduni na historia ya Wakerewe dhana nyingi zilizotafsiriwa zimehawilishwa jinsi zilivyo kisha kutolewa maana katika mabano au katika tanbihi. Mkakati huu umetumiwa kwa wingi kama njia mojawapo ya kuhifadhi utamaduni wa jamii husika.

Aidha riwaya ya **Kaburi Bila Msalaba** nayo imetumia mkakati huu kwa njia ya kipekee ili kudumisha vipengele vya kitamaduni.

Mf 13.

*...watu wengi, kwa kujua wanguyakuliwa vile, walianza kuvaa '**mahuthu**' yaani kabuti ndefu ambazo angetumia kama nguo na blanketi pamoja. (uk.78)*

*...most had no blankets as they had been arrested at short notice and brought there. Others wore long coats known as '**mahuthu**' in readiness for their inevitable arrest, because they would use them as blankets inside the prison cell. (pg.69)*

Muktadha huu unadhihirisha hali ngumu ya wapiganaji wa mau mau. Mara nyingi wangechukuliwa kwa ghafla bila kupanga au kutarajia. Ili kukabilia na hali ngumu iliyokuwa gerezeni wangejihami na **mahuthu** ili kujikinga dhidi ya baridi gerezeni. Ili kuwasilisha maana ya dhana ya **mahuthu** maelezo ya ziada yametolewa ili kusaidia hadhira lengwa kutafakari uhalisia huu. Upanuzi au ufafanuzi maana huhawilisha vipengele vya kitamaduni kwa njia faafu kutoka hadira chanzi hadi kwa hadhira lengwa.

Mf 14.

*...serikali nayo ilikuwa yeyote kutoka gavana mpaka walinzi wa nyumbani ambao wwalikubaliwa kuchukua mikuki tu kwa sababu hii waliita '**kamatimu**' yaani watu wa mikuki. (uk.92)*

*...government meant anyone from the governor down to the home guards, who were only allowed to carry bows and arrows. This was why they were derisively known as '**kamatimu**' that is spear-carriers.*

Ufafanuzi maana umehawilisha dhana ya **kamatimu** kutoka utamaduni chanzi hadi utamaduni lengwa. Dhana hii imedumishwa kwa utamaduni lengwa kupitia kwa mkakati wa ufafanuzi maana. Vipengele vingi vya kitamaduni katika matini teule vimedumishwa kisha ufafanuzi maana kutolewa ili kurahisisha mawasiliano. Kulingana na mkabala wa nadharia ya *Skopos* tafsiri nzuri ni ile inayoruhusu hadhira lengwa kupata tafsiri yenye ushikamani na matini chanzi (Lauscher, 2000). Ushikamani maana hufanikiwa kwa kuibuka na mikakati inayohawilisha vipengele vya kitamaduni kwa hadhira pokezi bila kutatiza mawasiliano.

Ujumuishaji wa Dhana

Mkakati huu hutumiwa wakati mtafsiri hutumia maneno ya kijumla zaidi au istilahi isiyo na mahusiano ili kutafsiri dhana za MC. Hali hii husababishwa na tofauti za kimtindo na kitamaduni katika HC na HP. Mkakati huu husaidia kuhifadhi vipengele vinavyofungamanishwa na utamaduni husika. Riwaya ya Kitereza imejumuishia dhana nyingi katika utamaduni wa hadhira pokezi.

Mf 15.

...alipokwisha kukaa akaomba mtoto wake amletee maji ya kunywa. Bugonoka alipofika nyumbani akatwaa kata akaipangusa vumbi. Akafunua mtungi, akateka maji upesi akampelekea. (uk.4)

*...his daughter went inside the house and opened the drinking pot took **a cup** for drinking water and beat his mouth against her hand to make sure it was free of dirt. (pg.9)*

Mf 16.

*...Bugonoka alipofika karibu na miguu ya babake, akapiga magoti akashika **isabuzyo**. (uk.6)*

*...when Bugonoka got near his father's legs, she knelt down, got hold of a **washing basin**. (pg.8)*

Vyombo vya Wakerewe vilikuwa vimetengenezwa kutoka kwa udongo na kwa vipande vya mti lakini mtafsiri anapohawilisha dhana hizi kwa utamaduni lengwa anazingatia uamilifu wa vyombo hivi na kuvipa maana ya kijumla ili kurahisisha mawasiliano. **Kata** katika muktadha huu imepewa maana ya kijumla ya **kikombe** ilhali ile ya **isabuzyo** imetafsiriwa kama **baseni** ya kunawia mikono. Mkakati huu ni muhimu kwa kuhifadhi vipengele mbalimbali vya kitamaduni.

Mf 17.

*...kwa wepesi Bugonoka akaingia nyumbani kuleta ughali na chungu cha kitoweo kilikuja kimefunikwa juu yake na **ekibo** yaani kikapu kidogo watuacho kuwekea ugali. (uk.7)*

*...in no time she was back in the house, out again with a dish of obwita and a pot of relish covered by **a bowl**. (pg.9)*

Mf 18.

*...halafu akainua ekibo kilichosheheni ugali mpaka juu, akafuatisha chungu cha kitoweo na **olunanga**. (uk.7)*

*...a nicely kneaded and rounded dish with a well pointed head, and followed that by placing in front of them a pot of relish and **a plate**. (pg.9)*

Katika utamaduni wa Kikerewe **ekibo** ni kikapu kidogo cha kuwekea ugali lakini mtafsiri ameipatia dhana hii maana ya kijumla kwa kutumia maana ya **'bowl'**. Bakuli kubwa la kubeba vyakula mbalimbali. Kwa misingi hii utamaduni wa Kikerewe umehifadhiwa katika lugha ya Kiingereza kwa kutumia mkakati huu wa kujumuisha.

Uhawilishaji

Mbinu hii kimsingi ni sawa na ukopaji ambayo hutumika pale ambapo neno au kundi la maneno kutoka LC huchukuliwa bila kubadilishwa kwa njia yoyote ile na kuingizwa katika LL. Mkakati huu pia umetambuliwa na watalamu wengine ambao wametumia istilahi tofauti tofauti ili kuurejelea. Petrulione (2012) anataja 'udumishaji' na 'urudiaji' kama baadhi ya majina yanayotumika ili kurejelea mkakati huu. Aidha, Pedersen (2005) anauita mkakati huu 'ubakizaji'. Kulingana na Newmark, mkakati huu ni mwafaka kwa majina halisi ya watu, mahali, maneno katika nyimbo, majina ya anwani za kazi zisizotafsiriwa miongoni mwa maneno mengine.

Majina ya Watu

Majina ya watu katika fasihi huwa ni malighafi ya mwandishi anayoyatumia kuwaumbia wahusika wake kwa namna ya kuwafanya viumbe wa kuaminika katika ulimwengu wa fasihi. Uteuzi wa majina ya wahusika katika kazi bunilizi una maana kwamba majina yanatekeleza majukumu mengi kutegemea jinsi mwandishi alivyoyatumia katika kufanikisha kazi yake. Majina ya wahusika yanachangia uhalisia wa kazi ya fasihi, yanaweza kubeba umuhimu fulani wa kimaudhui au kijiografia au yanaweza kuwa kiungo cha kimsingi katika kazi ya sanaa. Ili kutafsiri majina ya wahusika katika kazi za fasihi ni lazima pawepo na uangalifu mkubwa. Mara nyingi majina haya hudokeza habari kuhusu jinsia, umri, asili ya mtu, maana mahususi, utajiri wa lugha na wa kitamaduni. Wahusika wanatumika katika kukuza maudhui na kudhihirisha dhamira ya mwandishi. Kwa hivyo, katika kutafsiri majina kunahitaji

uangelifu wa makini ili kufaulu kuwasilisha ujumbe wa mwandishi ipasavyo. Kutafsiri majina ya wahusika kwa njia zinazotofautiana na jinsi yanavyokusudiwa katika kazi chanzi huweza kuchangia kazi potoshi katika kazi ya fasihi. Kuna hatari ya kutafsiri majina hasa pale majina hayo hayajafanyiwa utafiti wa kina kuonyesha kama ni majazi au yanabeba maana fulani.

Hervey na Higgins (1992) wanasema jina linaweza kuhamishwa moja kwa moja kutoka lugha chanzi hadi lugha lengwa bila kufanyiwa mabadiliko yoyote. Mtaalamu huyu anasisitiza kuwa inafaa majina haya yahawilishwe jinsi yalivyo bila kuyatafsiri kutoka lugha moja hadi nyingine. Aidha, Newmark (1988) anasema kuwa majina ya kwanza ya watu yanahamishwa moja kwa moja na kwa hivyo, huweza kuhifadhi uraia. Hii hufanyika pale ambapo jamii huamini nomino za pekee huwa ni mwatiko wa utamaduni katika jamii mahususi. Riwaya teule katika utafiti huu zimehawilisha majina ya wahusika bila kuyabadilisha. Hii ni njia moja ya kudumisha utamaduni na uraia wa jamii fulani. Katika riwaya ya **Kaburi Bila Msalaba** mwatiko huu wa utamaduni umejidhihirisha katika majina ya wahusika.

Mf 19.

...**Mumbi** alipokuwa akiota jua, huku akiwatazama nzi na kufikiria vile alivyokuwa na njaa, chifu na askari wake walifika. (uk.1)

...As **Mumbi** basked in the sun, watching the flies and thinking about the hunger, the chief and his **askari** came along. (uk.2)

Mf 20.

...ama sivyo utaona wanchopata **Mau Mau** wengine. (uk.2)

...otherwise you shall see what other **Mau Mau** get! (pg.3)

Mf 21.

...**Meja Blue** na **Wahu** walikwenda kwa miguu mpaka karibu na Mugumo, yaani mti Mkubwa ulio karibu na shule ya Kiamwangi. (uk.19)

...**Meja Blue** and **Wahu** walked up to near the huge Mugumo tree that was close to Kiamwangi school. (pg.17)

Katika muktadha huu mtafsiri alijua kuwa majina ya wahusika si majina tu bali ni majina yaliyofungamanishwa na maana katika muktadha maalum kwa hivyo hakuweza kuyabadili bali akayadumisha jinsi yalivyotumika katika matini chanzi. Kwa misingi hii utamaduni asilia umehawilishwa moja kwa moja kutoka HA hadi HP. Mkakati huu unawasaidia watu ulimwenguni kuelewa na kuthamini utamaduni wa jamii nyingine bila kupinga.

Kitereza pia katika riwaya yake amedumisha majina ya wahusika vivyo hivyo katika matini tafsiri bila kuyabadilisha hata kidogo. Udumishwaji huu huwasilisha uhalisia wa jamii fulani kama umesawiriwa na mwandishi wa kazi ya sanaa.

Mf 22.

... **Myombekere** akaenda kwa **Kanwaketa** jirani yake... (uk.85)

...**Myombekere** went to the home of his neighbor **Kanwaketa**... (pg.89)

Mf 23.

...punde wakasikia **Namwero** akimuuliza mke wake, “Je, **Bugonoka** hajarudi bado? (uk.89)

...shortly after that they heard **Namwero** calling aloud his wife in the house and asking her, “Has **Bugonoka** not come back in that house? (pg.91)

Mf 24.

...Kesi ya **Myombekere** na **Ntamba** kwa Omokungu (Jumbe)...(uk.31)

...**Myombekere** is sued in the village court by **Ntamba**. (pg.34)

...**Ntamba**, anza wewe, sababu ndiwe ulikuja kumshtaki **Bwana Myombekere** kwa kulisha na kuharibu kabisa mtama wako. (uk.32)

...**Ntamba** go first, because you are the one who lodged a complaint against **Myombekere** for having grazed his cows in your millet crop. (pg.48)

Kitereza aliamua kuwapa wahusika wake majina yaliyofungamana na maana ya jamii yao. Uhasisia huu umejidhihirisha katika jina **Myombekere** ambalo linamaanisha uwezo wa mwanaume kuitafutia na kuikimu familia yake. Hili ni jina la kimajazi kwa kuwa **Myombekere** mwenyewe anajitahidi ili kufanikiwa katika familia yake licha ya changamoto wanazokabiliwa nazo. Aidha, **Bugonoka** ni jina la kimajazi linalomanisha mikosi au kisirani. Bugonoka alitaabika sana katika ndoa yake kwa kuchukua muda mrefu bila kujaliwa watoto. Majina ya watoto wao pia hudhihirisha ukweli fulani uliowazunguka kwa waki huo. **Ntulanalwo** linamaanisha kifo ndiye rafiki yangu wa milele. Hili linatokea kwa sababu kulikuwa na mimba nyingi zilizotoka baada ya wao kufanikiwa kuwa na mtoto. **Bulhawali** pia huamaanisha ni lini taabu hizi zitakwisha kwa kuwa walikumbwa na mkuroro wa masaibu. Vivyo hivyo ndivyo majina mengi yametumika riwayani. Ukweli huu wa familia ya Myombekere ne Bugonoka hufumbatwa kwa matumizi ya majina ya majazi. Mtafsiri angeyatafsiri basi ujumbe wake asilia ungepotoka bila kuwasilisha maana iliyokusudiwa na mwandishi wa MC. Kwa kuyadumisha jinsi yalivyo katika matini asilia yamesaidia kuhifadhi ule upekee wa utamaduni katika jamii ya Wakerewe. Mkakati huu wa uhawilishaji usaidia kudumisha vipengele vya kitamaduni kupitia mchakato wa tafsiri.

Majina ya Mahali

Majina ya mahali pia huwa na upekee wao wakati yanasawiriwa na maandishi wa fasihi. Majina haya yanatekeleza majukumu dhahiri ya kiutunzi na yanabeba maana za kimaudhui. Kazi ya sanaa haikamiliki bila kushirikisha mazingira yanayomzunguka binadamu katika jamii. Mtafsiri anapokumbana na majina haya anayahawilisha jinsi yalivyo bila kuyabadilisha. Uhalisia huu hubakiza na kudumisha vipengele mbalimbali vya kitamaduni. Riwaya ya **Kaburi Bila Msalaba** imehawilisha majina haya katika matini tafsiri.

Mf 25.

... walipofika tu karibu na **Ruiruru** mto mdogo ulio karibu na **kijiji cha Ngaini...** (uk.56)

...when they got near **Ruiruru** (Black River) a small river near the **village of Ngaini...** (pg.49)

Mto huu haupatikani katika mazingira tofauti isipokuwa katika kijiji cha Ngaini. Wenyeji waliujua vizuri na kuupatia jina hili lililo na maana yam to wa watu weusi. Mtafsiri angelitafsiri vingine maana asilia ingepotea. Amelidumisha katika tafsiri yake ili uasilia wa MC hudhihirike.

Mf 26.

... walipiga magoti pamoja na kuelekeza nyuzo zao kwenye kilele cha **Mlima Kenya..** (uk.66)

...they knelt on the ground and raised their hands, facing **Mount Kenya.** (pg.58)

Mf 27.

...alikuwako siku ile mzungu mmoja mkali sana, ambaye aliwashika na kuwatia gerezaani Waafrika wote waliokuwa **Nairobi** bila kazi. (uk.21)

It was a time when a particularly tough European Colonial officer arrested and imprisoned all Africans who were in **Nairobi** without a job. (pg.23)

Majina yanayorejelea mahali hayajabadilishwa kwa sababu yamefungamanishwa na maana kimuktadha. Nomino hizi hurejelea upekee wa maeneo haya ambayo hayapatikani kwingine ulimwenguni. Udumishwaji wa nomino hizi hudumisha pia utamaduni wa jamii husika.

Riwaya ya **Bwana Myombekere na Bibi Bugonoka Ntulanalwo na Bulihwali** imetumia nomino za pekee kwa wingi na wakati nomino hizo zilitafsiriwa zilihawilishwa namna zilivyokuwa ili kudumisha uasilia wao.

Mf 28.

...yumo, lakini siku hizi hayuko hapa alikwenda **Mw'ibara (bara)** watu fulani walikwenda kumpa habari kwamba dada yake ni mgonjwa sana mahtuti. (uk.67)

... the home has a master but he is away from home. He went to to the **Mw'ibara** where he was called for an emergency. (pg.96)

Mf 29.

...tulipofika nje ya mji wao, karibu na kichunguu, pale karibu na **mti wa Omolinzi pale.** (uk.162)

...once outside the home and on our way, when we came to that big anthill under **Omlinzi tree.** (pg.210)

Miktadha hii ya mahali imehawilishwa jinsi ilivyo kwa sababu nomino za mahali huwa na upekee wao ambao haupatikani kwingine. Mkakati huu unahifadhi vipengele mbalimbali vya kitamaduni kutoka jamii moja hadi nyingine.

Maneno katika Nyimbo

Hakuna jamii ulimwenguni isiyokuwa na shughuli ya sherehe na burudani. Sawia na shughuli nyingine za kiuchumi vilevile za sherehe huwa na umuhimu na upekee wao. Wasanii wanapoandika hawakosi kushirikisha utaratibu huu katika kazi zao. Katika riwaya ya Kitereza shughuli hizi zimedhihirisha uhalisia wa maisha ya Wakerewe kwa njia mbalimbali kupitia kwa nyimbo. Sherehe zao nyingi ziliandamana na upigaji mziki na watu kucheza. Vipengele hivi vya nyimbo vikiwa na upekee wao basi mchakato wa tafsiri huwa si rahisi. Kwa hivyo, mtafsiri huzua mkakati wa kuhawilisha nyimbo jinsi zilivyo. Maneno yametafsiriwa moja kwa moja bila kubadilisha maana ya muktadha wa nyimbo kama yanavyodhihirika katika MC2.

Mf 30.

*...Nakazenze wangu, wee, Nakazenze wangu mwenye sifa,
Nakazenzewangu wee, **Nakazenze** na wageni,
Anapita njia ya bahari, Nakazenze mwenye sifa,*
(uk.13)

*Nakazenze my woman yee, Nakazenze the good one,
Nakazenze my woman yee, hospitable to visitors,
She's arriving by sea yee, Nakazenze the noble one*
(pg.153)

Nakazenze ni mwanamke aliyependwa na kuenziwa katika jamii ya Wakerewe hadi akaimbwa katika miziki yao. Palipotokea sherehe hasa sherehe ya arusi jamii iliomba wimbo huu uchezwe ili waufurahikie. Pindi tu Myombekere alipomfikisha Bugonoka kwake ndipo sherehe ikaanza na watu waliomba wimbo wa Nakazenze. Mtafsiri hajabadilisha chochote katika wimbo bali hii ni tafsiri ya moja kwa moja kutoka lugha ya Kiswahili hadi lugha ya Kiingereza. Utamaduni wa Wakerewe umehifadhiwa katika wimbo huu na unaposambaza ulimwenguni kupitia mchakato wa tafsiri basi wimbo huu huzifanya jamii nyingine kukubali na kuheshimu utamaduni wa watu wengine. Leppihalme (1997) anapendekeza kuhifadhiwa kwa jina lile kwa kulitumia jinsi lilivyo au kulitumia jina lile jinsi lilivyo na kisha kutoa mwongozo au kulitumia jina lile na halafu kutoa ufafanuzi wa utondoti.

Muungano wa Mbinu za Tafsiri

Kutafsiri vipengele vya kitamaduni mara nyingi huwatatiza watafsiri na wakati mwingine wanalazimika kutumia mikakati zaidi ya moja ili kuafikia malengo yao. Muungano wa mbinu za tafsiri hushirikisha matumizi ya zaidi ya mbinu moja ili kutafsiri dhana za kitamaduni. Ili kuwasilisha ujumbe vilivyo mtafsiri hulazimika kutumia mbinu zaidi ya moja katika tafsiri yake. Newmark (1988) anapendekeza kuwa mtafsiri anaweza kutumia mbinu mbili au muungano wa mbinu tatu katika kutafsiri kazi fulani. Ruhumbika (2002) ameshirikisha mbinu hizi katika tafsiri ya MC2. Matumizi ya mbinu mbili yamedhihirika katika tafsiri ya riwaya ya **Bwana Myombekere na Bibi Bugonoka Ntulanalwo na Bulihwali**.

Mf 31.

*"... baba aliondoka asubuhi kwenda baharini kuvua samaki katika mtego uitwao **olubigo**, lakini kule amekwisha rejea, ati anataka amchonge mtumbwi. Tena mama, huyo amepeleka udaga wake katika **lukiri** kuanika; nadhani pia yeye yuko karibu kurudi!"* (uk.13)

*"My father when he woke up this morning, went to look for fish in his **olubigo** fish trap, but he has finished with that and has already come back. Now he has gone to work on the trunk of a tree he fell yesterday in his farm-lands yonder. I hear he wants to make a boat from it. As to my mother, she has gone to **sun cassava** on our **drying rock** and should be back any minute now."* (Pg.19)

Kutokana na dondoo hili mtafsiri ametumia mikakati miwili ili kutafsiri dhana hizi za kitamaduni. Ametumia mkakati wa uhawilishaji na upanuzi maana. Baadhi ya dhana zilizokolezwa zimehawilishwa jinsi zilivyo na kisha zingine zikatolewa ufafanuzi katika tanbihi. Maelezo na ufafanuzi husaidia

hadhira lengwa kuelewa dhana ngeni katika mazingira yake. Muungano wa mbinu za tafsiri umechangia kuhawilisha utamaduni wa Kikerewe hadi utamaduni mwingine. Mhimili mmoja wa nadharia ya *Skopos* unasisitiza kuwa sio lazima MC ifanane na ML. Utofauti huu wa *Skopos* husababishwa na tofauti za kimazingira, kijamii, kitamaduni na kihistoria. Kwa hivyo, msisitizo wa mchakato wa tafsiri upo katika uzingativu wa muktadha unaozunguka zoezi zima la tafsiri.

Ni dhahiri kwamba mikakati mbalimbali imetumika kutafsiri matini teule. Kulingana na uchanganuzi huu mikakati uliotumika zaidi ni ule wa upanuzi maana. Dhana zilizotatiza mtafsiri alizitolea maana kwa njia ya ufafanuzi ili kusaidia hadhira lengwa kuelewa kinachozungumziwa. Mikakati hii ilitumiwa kwa lengo la kuhifadhi na kudumisha utamaduni asilia kwa hadhira lengwa.

Hitimisho

Makala haya yameshughulikia mikakati ya tafsiri iliyochangia uhifadhi wa vipengele vya kitamaduni katika MC1 na MC2. Kuna mikakati mbalimbali ya tafsiri lakini utafiti ulijikita kwa ile mikakati tu iliyochangia uhifadhi wa utamaduni. Mikakati hiyo ni pamoja na: ufafanuzi au upanuzi maana, ujumuishaji wa dhana, uhawilishaji na muungano wa mbinu za tafsiri. Makala ilibainisha kuwa mikakati ya ufafanuzi maana na ujumuishaji imetumika zaidi kuliko mikakati mingine. Aidha, makala haya yameonyesha kuwa uteuzi wa nadharia ya *Skopos* iliafiki mahitaji ya lengo la kudhihirisha uhifadhi wa utamaduni kupitia mikakati ya tafsiri. Nadharia hii hudai kuwa ni lazima mtafsiri ajue na kuelewa lengo la tafsiri yake kabla ya zoezi la tafsiri. Baada ya kuelewa lengo atalazimika kuteua mikakati mwafaka itakayofanikisha zoezi zima la tafsiri. Kulingana na makala haya, mikakati ya tafsiri ilichangia kuhifadhi utamaduni asilia kwa hadhira lengwa.

Marejeleo

- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge. London.
- Fernandez, A. G. (2012). *Translating Culture: Problems, Strategies and practical Realities*. Retrieved form: [file:/// c:/Users/hp/Downloads/](file:///c:/Users/hp/Downloads/)
- Firoozkoobi, S. (2010). Culture Specific Items in Literary Translation. *Translation Journal*, 14(1), Oct. 2023. http://translationjournal.net/journal/51_culture.htm
- Guerra, A. F. (2012). Translating Culture: Problems, Strategies, and Practical Realities. *Journal of Literature Culture and Literary Translation*, 1(3), 1–27.
- Hervey, S., & H. I. (1992). *Thinking Translation: A Course in Translation Method*. London & New York: Routledge.
- Kareithi, P. M. (2017). *Unmarked Grave*. Nairobi: Phoenix Publishers Ltd.
- Kareithi, P. M. (1969). *Kaburi Bila Msalaba*. Nairobi: Phoenix Publishers.
- Kitereza, A. (1981). *Bwana Myombekere na Bibi Bugonoka na Ntulanalwo na Bulihwali*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- Kitereza, A. (2002). *Mr. Myombekere and His Wife Bugonoka, Their Son Ntulanalwo and Daughter Bulihwali*. Dar es Salaam: Mkuki wa Nyota Publishers.
- Leppihalme, R. (1997). *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Mwansoko, H. (mh.). (2015). *Kitangulizi cha Tafsiri: Nadharia na Mbinu*. Toleo la Nne. Dar-es- Salaam: TUKI.
- Newmark, P. (1988). Pragmatic Translation and Literalism. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 1(2), 133-145.
- Nida, E. A. (1964). *Language Structure and Translation*, Stanford: Stanford University Press.
- Pedersosen, J. (2005). How is Culture Rendered in Subtitles? Challenges in Multidimensional Translation. *Proceedings of the Marie Curie Euroconferences Mu Tra: Saarbrücken, 2nd-6th May 2005*. Stockholm Universitet 1-18.
- Pembe, H. (2010). *The Challenges of Translating Poetic Texts: The Case of Paul Sogingwa Wimbo wa Lavino*. Tasnifu ya Uzamili. Chuo Kikuu Cha Dar es Salaam. Haijchapishwa.
- Petrulione, L. (2012). Translation of Culture- Specific Items from English into Lithuanian: The Case of Joanne Harris's Novel. *Studies about Language* no.21, 2012. *Ktu*. 43-49 [http://www.kalbos.lt/index/articleview/2305\(2023\),OCT.13](http://www.kalbos.lt/index/articleview/2305(2023),OCT.13)
- Pjuastuti, P. (2004). *Students' Use of LI: A Study on Advanced Grammar Students' Perspectives*. (Doctoral Dissertation, Program Studi Pendidikan Bahasa Inggris FBS-UKSW).

- Ruhumbika, G. (2002). Tafsiri za Fasihi za Kigeni katika Ukuzaji wa Fasihi ya Kiswahili. *Fasihi III, Makala ya Semina za Kimataifa ya Waandishi wa Kiswahili*. Dar-es-Salaam: TUKI.
- Wafula, R. M. (2007). *Review Essay and Book Reviews Review Essay: An Emic Reading of Drums of Death*.